

mutatást ad arra, mikép lehet a hivatástudat kialakítását elősegíteni. Kifejti, hogy a tehetségen és a képességeken kívül erkölcsi követelményeknek kell döntőknek lenniök a pályaválasztásban, melyet nem helyes egyoldalú számítással megoldani (pl. melyik pálya hoz legtöbb jövedelmet, melyik a legbiztosabb, hol kell legkevesebb megerőltetés?). Csak sok szempont lelkiismeretes mérlegelése óvhat meg itt a tévedésektől és csalódásoktól.

A testnevelés körébe vág Perémy Gábor belklinikai tanársegédnek *A középiskolás fiú testi fejlődéséről* szóló értekezése. Legfőbb érdeme fejtegetéseinek pedagógiai beállítottsága, amit ma a fizikai teljesítmények végnélküli fokozására irányuló testnevelési irányzatokkal szemben nem felesleges hangsúlyozni. Mondanivalóit az átöröklés, a nemi érés, az érzékszervek és az idegrendszer kérdései körül csoportosítja decens, humanistára valló előadásban.

Könyvünk utolsó darabjában Kiss József *A középiskolai tanuló napirendjéről* mond el igen okos és kipróbált tudnivalókat. A tanulók a napnak 24 órájából csak 5—6 órát töltenek az iskolában, amelyeknek, célszerű felhasználásáról az iskolai órarend gondoskodik. A többi idő eredményes és hasznos beosztására ügyelni a szülői háznak feladata. A dolog természetéből következik, hogy I. a kis gimnazista, II. a serdülő gimnazista és III. a felső gimnazista napirendjét tárgyalja a szerző. A szülőknek e részben adott tanácsok nemcsak ökonomikus időbeosztásról szólnak, hanem a jellemfejlesztésnek is praktikus tényezői.

Azt kell még megjegyeznünk, hogy a legtöbb közlemény jól megválogatott bibliográfiát is ad. Meggyőződésünk, hogy a szülők hálásan fogadják a könyvet, amelyet hagyományos elvhűség, bőséges tapasztalat, tudományos készület és tiszteletreméltó őszinteség jellemez. Friml Aladár.

Prohászka Lajos: A vándor és a bujdosó. (Mínerva-Könyvtár 50.) Budapest, 1936. Dunántúl Pécsi Egyetemi Nyomda. 171 l.

A nemzeti nevelésnek mindig, de manapság különösen időszerű kérdése szükségképen elvezet a „nemzeti önismeret“, a „magyar lényeg“ alapvető kérdéséhez. A nevelés hivatásában szorgoskodóknak nem szükséges ugyan minden esetben előretörniük munkásságuk filozófiai előfeltevéseiig, hisz a népi jelleg ösztönös, közvetlen állapota gyakran jobb útmutató a nevelő számára, mint a tudatosított, az értelem hideg mérlegelésével hamvától könnyen megfosztható népi öntudat, az elméleti pedagógia azonban nem zárhatja le addig a „nemzeti nevelésről“ szóló fejezetet, míg meg nem kísérelt felelni arra a kultúrfilozófiai kérdésre, hogy mi egy-egy nemzet nemzet-voltának a lényege, mik ennek az ismertető jegyei. A „pedagógia mint kultúrfilozófia“ valóban felelni tartozik arra a kérdésre is, hogy milyen a, tipikusan magyar lelki alkat és az ezen felépülő kultúra, hogy mennyiben és miért magyar az, amit általában annak szoktunk tartani vagy érezni.

A legutóbbi évek kultúr- és történetfilozófiája hozzászoktatott, hogy világrészekben gondolkodjunk s az európai („nyugati“) kultúrát organikus egységnek tekintve állítsuk szembe más földrészek szellemi arculatával: „Europa

und Asien“, „Südamerikanische Meditationen“, „Kulturgeschichte Afrikas“, „Untergang des Abendlandes“ stb. Ezek a kulturális madártávlati képek, melyeket az empiria súlyától könnyű röptében nem gátolt szintetikus törekvés alkotott, sokszor nélkülözik a tudományosság megkövetelte éles rajzolatot; nyilván szükségünk van tehát olyan analitikus kultúr-tipológiai vizsgálatokra, melyek a feltételezett kultúregységeket sokkal inkább reális és kézzelfogható elemeikben teszik vizsgálódás tárgyává.

„A vándor és a bujdosó“ a magyar és a német szellemnek differenciális analízise. Filozófiai előfeltevéseit Hegel, módszerét inkább Dilthey és Spranger ihleti. Ez a szellemtudományos módszer az egyetlen, amely túljuthat azokon a legyőzhetetlennek látszó nehézségeken, melyek ma még minden „kulturpszichológiai“ típusrajzolás elé tornyosulnak. Az itt mutatkozó legsúlyosabb filozófiai problémát, a közösségi szellem fennállásmódjának kérdését Prohászka igen szellemesen és meggyőző beállításban kíséri megoldani: Nikolai Hartmann felfogásával szemben az aristotelesi forma fogalmában találja meg azt az elvet, mely eléggé rugalmas ahhoz, hogy a szabadság, s eléggé állandó, hogy a sors történeti tényezői benne valóban reálisan létező szellemmé fussanak össze. A szellem élete párbeszéd sors és szabadság között: dialektika; párbeszéd, melynek tipikus retorikáját a forma szabja meg.

Ahol ez a dialektika nyugvóponttra jut, ahol „sors és szabadság a legteljesebb egybeforrottságot mutatja“ (18. l.), ott e párbeszéd „stílusa“ klasszikus. De itt rejlik egyúttal minden klasszika veszélye, tökéletességének árnyoldala: mikor a sors által felvetett újszerű kérdésre éppen lezártága miatt nem tud már feleletet adni, mint ahogy a görögség az állam, a latinitás pedig a vallás kérdésére nem tudott többé adequat feleletet találni s rajtuk elbukott. Ez a veszély — úgymond Prohászka — a német szellemiséget sohasem fenyegeti. Nem véletlen, hogy a dialektika legegységesebb filozófiai teóriája épp Hegeltől ered, mert a német szellem valóban „ellentétől ellentétig, ellenmondástól ellenmondásig, vándorol“... A dialektika ennek a vándorlásnak csupán fogalmi kifejezése.“ (80. l.) A németség alapélménye a változás és ennek megfelelő életforma a „vándoré“. Ősztönzője a létbizonytalanság, attribútumai az irrealitás, szubjektivizmus, a végtelenség kultusza, misztika és absztrakció, lirizmus és magányosság, titanizmus és megváltásvágy, mértéktelenség, örök sóvárgás: sokszor emlegetett tulajdonságai a német szellemnek, de egészen új fényben és jelenségárnyalatokban. A vándorlás életformája kétségkívül romantikus alapjellegű, de „a német romantika állandóan útban van a klasszika felé“ s éppen ez a dialektikus jellege különbözteti meg más népek romantikájától s okozza, hogy a németségnél klasszika és romantika soha el nem választható egymástól (71. l.).

A tipikusan magyar életforma és szellem „a bujdosó“ alakjában ölt szimbolikus testet. A vándorlást a végtelenség élménye s az ezekből fakadó állandó vágyódás motíválja, a bujdosás mindig fájó ellentétek foglalatja: „kozmosz lezártágé“ és ez ellen való állandó lázadásé. „...nem is képzelhető mélyebb ellentét, mint a német daimoniának örök változásban örvénylő és

a végtelenség felé ívelő életformája és a magyar finitizmusnak nyugalomról, állandóságról, kimértsegről tanuskodó szelleme között" (87. l.). A finitizmusban — a német infinitizmussal szemben — Prohászka Lajos a magyar léleknek kétségkívül egyik legalapvetőbb jellemvonását ragadta meg. Ez alapvonás túl van ugyan a szokásos pszichológiai kategóriákon, messze túl is mutat rajtuk, de ellentétben nem áll sem velük, sem a magyarság történeti és biológiai adottságaival. „A daimonikus lélek végtelenségvágyával... szemben a finitisztikus hajlandóságú lélek a közvetlenre, a térbeli elhatárolásra, a biztosban való meghonosulásra irányul" (92. l.): mintha egy pillanatra Kretschmert hallanók, midőn a cyklothym embertípust jellemzi. De „a finitista állandó menekülésben van a tények elől, amelyek, úgy érzi, lehengerelik, elnyeléssel fenyegetik, s ezért ha mégis visszatér hozzájuk, ezt csak az illúziók formájában teheti" (94. l.) — állapítja meg éppily találóan az ellentétes lelki alkatot is Prohászka. Mi hát a lélektani igazság a magyarságra nézve? Még Jungnak sokkal inkább kulturális típustana is csődöt mond itt, ha akad nép, mely az extraverziót így tudja introverzióval váltogatni, mint a magyarság — s erről Prohászka kétségen felül meggyőz — a finitizmust a lázadással, a röghözkötöttséget az illúziókkal. A németiségnek az infinitum utáni vágya egyértelmű, „finit" alaptulajdonsága, mellyel mindig számolni kell, sőt lehet. A magyarság finitizmusa azonban sokkal inkább kiszámíthatatlan, infinit, potenciális tulajdonság, mely nem mindig „valósul meg", sőt igen gyakran az ellentétbe csap át. Mi a felelet erre a lélektani problémára? Az, hogy a magyarság — Kretschmerrel szölvá — valóban „stark legierter Typ", ami faji és népi történetéből is következik? Vagy keleti faj, melyre a priori érvénytelenek a nyugati empirián felépülő típustanok? Avagy minden szellemiségnek szükségképen dialektikus jellege nyilvánul meg a magyarság kettős arculatában? Olyan kérdések ezek, melyeknek felvetésével Prohászka Lajos hosszú időkre megtermékenyítette minden kultúrfilozófus munkáját, aki velük foglalkozni fog. És a legbővebb termést talán éppen az a mozzanat fogja hozni, ahol Prohászkaival leginkább fognak vitába szállni: a kultúrák szükségképen dialektikus természetének elmélete. Talán nem tűnik fel sovinizmusnak, ha éppen a finitizmusban felfedezni vélünk valamiféle primitív, rusztikus, de eredendő és reális lehetőséget a klasszikára, mégpedig olyan lehetőséget, mely ha megvalósul, közvetlenül, a dialektika kerülő útja nélkül fog finitizmusból klasszikus mértéktartású és harmonikus kultúrává növekedni. Talán nem véletlen, hogy a latin klasszika nálunk mélyebb, vitálisabb rétegekbe eresztette gyökereit, mint bárhol másutt Európában. A vándor a népvándorlás pillanatában lépett Európa színpadára s azóta is megőrizte, kultúrává érlelte a vándorlás életformáját. Hátha eljön az a pillanat is, mikor a vándorlás is kifejtheti önnönmagát, s lesz belőle valami több, mint ahogy lett a vándorlóból vándor? S nem lenne-e valóban klasszika, ha akkor akadna egy finitista Schubert is: „dort, wo du bist, dort ist das Glück"?...

Lehetetlenség rövid ismertetés keretében még csekély törtrészét is vázolni annak a gondolatkincsnek, amit Prohászka könyve a magyar lényeg- és önismeret számára jelent. Szeretetteljes, de elfogulatlan értékelő szempontjának

alkalmazásában szerzőnk a legnagyobb magyar „önismerők“ nyomdokán halad s hangja mindvégig rokon valamiképen az övékével: Zrínyiével, Vörösmartyéval, Széchenyiével, Kemény Zsigmondéval, Adyéval. A „magyar lényeg“ ismeretének valóban a magyarságnak ezen tragikus életvonalát kell követnie, amint hogy a németységnek is legnagyobb ismerői és egyben képviselői mindig azok voltak, akik korántsem lelkesedtek túlságosan fajtájuk közismert tulajdonságaiért: az öndicséret faji viszonylatban sem mondható az önismeret leghelyesebb útjának, s a népek politikai érvényesülése éppen nem halad párhuzamosan kulturális gyarapodásukkal. A „vándor“ alakjának bírálata nem volt, nem is lehetett a magyar filozófusnak célja, de a „bujdosó“ alakjának megértéséhez éppúgy multhatatlanul szüksége volt a kritikai szempontokra, mint nagy elődei és ihletői mindegyikének. Prohászka könyve így szervezen kapcsolódik be a magyar szellem-, sőt irodalomtörténet legelőkelőbb műfajának tartalmi és hangulati irányvonalába: nemcsak filozófiai, hanem irodalmi esemény is egyúttal. Ezzé teszi nem utolsó sorban stílusa is, mely a német szellemtudomány romantikus ihletése mellett a magyar klasszikusoknak és a virtuális magyar klasszikának, a latinitásnak mély átéléséről tanúskodik. Prohászka műve kiváló bizonyítéka annak, hogy az irodalom valóban termékenyebbé tudja tenni a filozófiát, s hogy az igazi kultúrfilozófia nemcsak filozófia, hanem — kultúra is.

„A vándor és a bujdosó“-ról *sub specie temporis* megoszolhatnak a vélemények, de *sub specie culturae* a magyar filozófiának útjelzője lesz mindenkor, akár vándorok, akár bujdosók fogják taposni ezt az utat. *Mátrai László.*

Croner Elza: Spranger Ede személyisége és munkássága. Magyarra átültette és jegyzetekkel ellátta Kemény Ferenc. Budapest, 1935. Bibliothéka-kiadás. 61 lap.

Spranger Edét mint professzort elég szépszámú magyar tanítványai régóta ismerik berlini tanulmányaik idejéből; Sprangert, a tudóst és író, egyes munkáinak beható ismertetései alapján s főleg egyik legjelentékenyebb művének, *Az ifjúkor lélektaná-*nak fordítása alapján teljes mértékben értékeli a magyar tudományos élet; Sprangernek az embernek szeretetreméltó egyénisége különösen szívünkhöz nőtt többszörös budapesti tartózkodása s itt kötött baráti kapcsolatai révén. Szerencsés gondolat volt tehát régi kiváló pedagógiai író-társunktól, Kemény Ferentől, ki a baráti kapcsolatokat a nagy német tudóssal már sok év óta hűségesen ápolja, hogy átültesse magyarra Spranger Ede élete művének legbensőbb ábrázolását, melynek szerzője a professzornak kedvelt tanítványa és tisztelője, Croner Elza, német írónő.

Croner Elza könyve voltaképen — miként ő maga vallja — elsősorban kísérli meg, hogy teljes képet adjon szellemi hősének nemzetnevelői jelentőségéről, hogy munkásságát szintézisben ismertesse és feltárja azokat az összekötő szálakat, amelyek egyik művéről a másikra átvezetnek. Természetes azonban, hogy a könyv rövidségénél fogva csupán első útmutatóul, segítségül szolgálhat annak, aki Spranger gondolkodásának alapvonásairól tiszta képet akar alkotni; teljes kielégülést nem nyújthat a tudnivágyónak, ezt csak a Spran-